Okolo hřbitova cesta úvozová

Z MINULOSTI NEVOJIC 34

Za staletí vyhloubená koly nesčetných povozů, kopyty stád dobytka hnaného na úhorovou pastvu ve Strašníku, a také dešti.

Od nepaměti bývala původní spojnicí mezi osadou a lesem, nazývaným *Kukla*. Význam tohoto ojedinělého pomístního názvu lesa nebyl doposud uspokojivě vysvětlen.

Prastarou cestu od hřbitova k lesu nahradila počátkem minulého století cesta nová, která delším obloukem překonávala převýšení mezi obcí a zmíněným lesem. Zřizovatelem cesty byla obec, v jejímž vlastnictví zůstala až doposud. A to až po její ústí do cesty zvané *Bohuslavka*. I když od zřízení cesty uplynulo více než jedno století, v hovorové řeči zůstává stále cestou *„novou"*.

Po původní cestě od hřbitovní zdi k lesu zůstal jen zbytek úvozu, který je k radosti budoucích archeologů nadějně zasypáván domovním odpadem.

Část cesty pokračující kolem jižní brány hřbitova směrem k západu, bývala ve středověku pravděpodobně spojnicí mezi tvrzí a hradištěm, dodnes zvaným *Hrádek*. Jeho původ je snad možno hledat v době, která se nazývá *mladší dobou hradištní* (11. – 12. stol.).

Vybudování opevnění na *Hrádku* patrně předcházelo pozdějšímu založení osady. Hluboký a široký příkop na konci terénního hřbetu vysvětluje zdroj materiálu z něhož byl *Hrádek* navršen. Téměř v původní podobě se dochoval až do našich časů. Prohlubně na jeho temeni jsou pozůstatky amatérského průzkumu místních nadšenců z počátku minulého století. Útvar velmi podobný našemu *Hrádku* se zachoval ve Věteřově, pod

jižními svahy Ždánického lesa. Podle svého tvaru má pojmenování – *Klobouk.*

Navzdory někdejšímu významu *Hrádku*, starší zápisy se tomuto místu jakoby vyhýbaly. Jestli se tvrz v Nevojicích připomíná, je tím vždy myšleno doposud zřetelné, vyvýšené místo ve farní zahradě s mohutným obranným příkopem, výrazným zvláště na jižní straně tvrziště, směrem k dnešnímu hřbitovu.

Ve středověku bývaly tvrze budovány v těsné návaznosti na venkovské osídlení. V době svého založení, pravděpodobně ve 12. až 13. století, sloužila tvrz v Nevojicích jako opevněné sídlo venkovského zemana a jeho rodiny, možná i čeledě.

Tvrz dominovala nejstarší části návsi. Převyšovala i pozdější kostelík, původně snad hradní kapli. Na tak omezeném prostoru, jako je tomu v Nevojicích, byla tvrz pravděpodobně dvoupodlažní. Přízemí a sklepení sloužily k uskladnění zásob. Vyšší podlaží bylo určeno k obývání. Protože v blízkém okolí nebyl dostatek vhodnějšího stavebního materiálu, bylo ke stavbě tvrze použito téměř výlučně dřevo. To byla také příčina, proč se na místě tvrziště nezachoval žádný pozůstatek po někdejší stavbě.

S rozvojem palných zbraní význam dřevěných tvrzí postupně upadal. Nevojická tvrz se připomíná ještě na počátku 16. století. Vroce 1511 se její tehdejší majitel Tas z Ojnic přestěhoval do pohodlnějšího sídla v Bučovicích.

Okolí tvrze potom sloužilo potřebám panského dvora i jeho zaměstnanců, pozdějších *familií*. Zabíralo celou jižní výseč původního okrouhlého obvodu osady. Od hranice humna pozdějšího č.p. 14 až po humno

protějšího č.p. 12. V ohrazené části panské zahrady se pěstovala zelenina. Svoje záhony tam měli možná i zaměstnanci dvora (*familie*). Na většině území se pásl dobytek.

Celému prostoru se říkalo zkomoleně *„majerov"*, německy *Maierhof* – dvůr. V době tereziánských a josefínských reforem byl vhodnou územní rezervou pro zřízení hned tří institucí, školy, kaplanky a hřbitova. Pod patronací vlastníka, knížete Jana Josefa z Lichtenštejna (1781 – 1805) bylo zřízeno beneficium, z něhož byla financována realizace císařských patentů.

Koncem roku 1784 byly dostavěny kaplanka (č. 36) a škola (č. 37). Sloužily osadníkům z obou osad, i když o pravidelné návštěvě školáků by bylo možno s úspěchem pochybovat. Zvláště těch z Letošova. Čtenář si jistě dovede představit tehdejší polní cestu přes letošovské *Podlučky* a nevojické *Souhrazdy*. Kratší cesty nebylo.

Předtím, už od nepaměti, byli osadníci pochováváni v nejbližším okolí kostela. Ostatně, doposud je pro hřbitov srozumitelný název *krchov*, z německého *Kirchhof*, což v češtině znamená doslovně *kostelní dvůr*.

Podle již zmíněných reforem byla taková místa k pohřbívání zapovězena. Nařízení se však realizovalo jen pomalu a ještě k nelibosti obyvatelstva. Při cestě do kostela totiž lidé vzpomínali na své blízké, kteří je předešli a prostřednictvím bohoslužeb a svátečních obřadů byli s nimi duchovně spojeni. Ne všechny farnosti však respektovaly císařská nařízení. Třeba v nedalekých Nemoticích, kde je kostel doposud obklopen hřbitovem.

Místo pro hřbitov vybráno v jižní, nejhořejší části již uvedené panské zahrady. Někde ještě zachované mezníky z modrošedé olšanské droby s iniciálami FL na obvodu panské zahrady dokládají příslušnost k tehdejšímu knížecímu majetku.

Podle jiného císařského nařízení – *patentu,* bylo zapovězeno, aby nebožtík byl ponechán do doby pohřbu v domácnosti. Musel být dočasně uložen na márách, ve zvlášť k tomu určenému zařízení. Ani tento příkaz se nesetkal s obecným souhlasem. Přesto musela být pro tento účel vystavěna márnice. Zahloubená pod farní zahradou, jen několik kroků východně od presbytáře kostela. Z roku 1851 je zpráva o její opravě. Márnice se zachovala dodnes a dala by se počítat k nemnoha historickým památkám obce.

Pro zřízení nového hřbitova, dostatečně vzdáleného od obydlené části osady, byl koncem 18. století i praktický důvod. Prostor pro pohřbívání kolem kostela už nedostačoval. Podle úředních záznamů bylo v Nevojicích v roce 1793 celkem 40 domů, v nichž žilo 215 obyvatel. V sousedním Letošově 48 domů s 288 obyvateli. Na rozdíl od současnosti, byla tehdejší úmrtnost poměrně vysoká. Podle zápisů v matrice založené *„1mo Januari Anno 1785 za administrace ctihodného a učeného pana Jiříka Budíka, zde ustanovoveného kaplana lokálního“,* zemřelo dvanáct osob z Nevojic, a jedenáct z Letošova. Takový úbytek obyvatel v té době nahrazovala vysoká porodnost.

V souladu s již zmíněnými reformami, bylo nutno přemístit hřbitov na místo, které by odpovídalo požadavkům císařského nařízení. Rozloha nového hřbitova je patrná až z katastrální mapy vyhotovené

v roce 1826. Je na ní ještě zobrazen i malý pozůstatek hřbitova kolem kostela.

Po nešťastné bitvě u Hradce Králové v červnu roku 1866, dovlekla ustupující vojska do kraje choleru. V nevojické *Pamětní knize* bylo zaznamenáno, že *„první Prušáci přišli do Nevojic dne 31. července a odtáhli až 3. září. Najedenkrát bylo v obci 400 mužů vojska. Od 18. srpna až do konce září zemřelo na tuto strašnou nemoc 55 lidí. Denně bylo i 5 nebo 6 pohřbů.“*

V roce 1869 nově ustanovený farář P. Jan Voráleк ve svých pamětech píše *„Od jenerální vizitace uběhlo více roků, co chrám Páně nepotřeboval žádné opravy, jelikož před jenerální vizitací bylo mnoho opraveno, jak zevnitř, tak i zvnějšku.*

Zvnějšku na mé naléhání zbudoval se plot okolo chrámu Páně a ohradilo se ním místo dřívějšího hřbitova, aby dobytek všeho druhu nemohl okolo něho se pásti a neřád obzvlášť od husí dělati.“

Ale ani hřbitov na novém místě nebyl v té době ještě oddělen od farní zahrady.

Obavy z recidivy cholery se ozývají v ostrém přípise z 22. října 1892, v němž vyškovský okresní hejtman v zastoupení správce úřadu vytýkal nevojickému obecnímu zastupitelstvu:

„Bylo úředně zjištěno, že tamní obec až doposud opatření proti choleře neprovedla.

Vybízím proto představenstvo obce, by nyní vše zařídilo, aniž bych trestně zakročiti musel. Současně se nařizuje, aby tamní hřbitov od zahrady byl odloučen a aby na něm umrlčí komora, kteréž nákres ať se sem ku schválení předloží, postavena byla.“

O tři týdny později, dne 11. listopadu 1892 potvrdil okresní hejtman, že sice *„nákres umrlčí komory ku stavbě se připouští, dříve ale musí představenstvo obce stran zařízení hřbitova sem zaslati situační nákres hřbitova ku schválení a současně udati, kolik dospělých a kolik dítek v posledních deseti letech ročně v tamní obci zemřelo."*

Nevojické obecní představenstvo však s odpovědí nespěchalo, a správce okresního úřadu v dopise z 15. prosince 1892 přitvrdil: *„Vybízím představenstvo obce, by nyní konečně stran zařízení tamního hřbitova žádanou zprávu do osmi dnů podalo, an bych jinak trestně zakročiti musel."*

Okresní úřad však stále nebyl spokojen s váhavými obecními představenými, kterým v přípise z 23. května 1893 přikázal:

„Vzdor zdeúřednímu nařízení ze dne 25. ledna t.r. nebylo až doposud kommissionelní jednání stran tamního hřbitova od představenstva obce provedeno. Vybízím tedy, aby se jednání uskutečnilo nejpozději do 8. června a budiž k tomuto jednání c.k. okresní lékař co zdravotní znalec pozván."

Tentokrát starosta Josef Hladký (č. 6) bez odkladů oznámil, že *„kommissionelní jednání stran hřbitova může pan c. a k. okresní lékař dne 5. června 1893 o 9. hodině dopoledne odbýt"*.

Nakonec se jednání dohodlo na den 7. června na 15. hodinu. Účast na jednání přislíbil i jmenovaný c. a k.okresní lékař. Výsledek jednání byl protokolárně zaznamenán a stanoveny následující podmínky:

„Dle nařízení c. k. okresního hejtmanství ve Vyškově z 22. října 1892 musí se hřbitov v Nevojicích od

zahrady farní odloučiti a musí se na něm umrlčí komora postaviti.

Dle situačního nákresu od J. Doupovce vyhotoveného, buď se vystaví zeď z cihel, nebo pilíře a mezi ně plot.

Plocha nového hřbitova bude docela dostatečná i pro větší přírůstek obyvatelstva, anžto bude měřiti asi 1900 m^2, kdežto v posledních 10 letech zemřelo 83 dospělých a 112 dítek. Půda na hřbitově odpovídá požadavkům a také není obava, aby se obec v tuto stranu rozšiřovala." Jan Doupovec byl bučovický stavitel a podnikatel.

Spolu s c.k. okresním lékařem Dr. W. Singerem protokol podepsali: farář P. Jan Vorálek, starosta Josef Hladký (č. 6), radní Josef Pukl (č. 11) a člen konkurenčního výboru Josef Hošek (č. 15).

Ale c. k. okresního hejtmanství opět žádalo, aby *„ukončení stavby umrlčí komory bylo oznámeno a nařizuje se, aby výlohy za intervenci okresního lékaře při jednání povstalé, v obnosu 11 zlatých a 99 krejcarů, sem bylo do 8 dnů zasláno."*

Představenstvo obce s placením nespěchalo, a tak bylo obecní představenstvo ostrým fermanem z 21. října 1893 znovu vyzváno: *„aby zdeúřednímu nařízení z 9. června 1893 bylo do 48 hodin pod uvarováním peněžité pokuty 5 zlatých vyhověno, aneb stávající překážky oznámilo.*

Umrlčí komora se vystaví dle nákresu J. Doupovce a sice ne, jak v situačním plánu jest naznačeno, nýbrž poblíž hřbitovní brány u severovýchodní strany. Plocha nového hřbitova bude dostatečná i pro větší přírůstek."

Název *„umrlčí komora“* používaný v tehdejší korespondenci, připomíná spíše erbenovské balady. Dosud stojící stavení zřízené u východní zdi hřbitova podle příkazu okresního hejtmanství, bylo podle tehdejších předpisů vybaveno i zařízením pro provádění pitvy. Doposud však nebylo zjištěno, jestli byla někdy pro tento účel využita.

Malá část hřbitova mezi márnicí a hřbitovní zdí bývala kdysi určena pro pohřbívání sebevrahů. Takový obskurní případ však doposud nebyl v zachovaných dokumentech nalezen. To však ještě neznamená, že by se v obci takový případ nestal. Stavení márnice doposud využívají hrobníci. Také jsou tam uskladněny části *„božího hrobu“*, který se vystavoval v pravé části kostelní lodi v době předvelikonočního týdne, od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty.

Nový hřbitov byl již od svého zřízení ohrazen. Avšak až v roce 1871, byla na popud již zmíněného faráře, vystavěna vnější zídka z pálených cihel. Její zvláštností byla krytina z prefabrikovaných, pálených tvárnic, které se pravděpodobně zhotovovaly v panské cihelně pod *Baračkou*. Na západní a jižní straně zídky byly také zřízeny kované brány.

Na náklad obce byl koncem 19. století vztyčen na pískovcovém podstavci hlavní kříž zhotovený z litiny.

V roce 1963 bylo o hřbitově zapsáno: *„Ani letos nedošlo k rozšíření hřbitova. Dle sdělení p. tajemníka je projektováno až na rok 1967“*. A o dva roky později se píše, že: *„zemřel hrobník František Kutálek, není však možno sehnat jiného hrobníka. Zemře-li kdo, musí se příbuzní postarati o vykopání hrobu“*.

Plocha hřbitova se nakonec rozšířila do jihovýchodní části farní zahrady. Kolem rozšířené části byla vybudována zídka s kovovým opletením a vysázeny okrasné tůje (*zerav západní*). Jejich stále zelené stěny byly ozdobou nejen hřbitova, ale dotvářely i panorama obce. Jejich nedávné vykácení doposud vyvolává u některých občanů přinejmenším rozpaky.

Za více než 140 let zídka kolem jižní, horní hranice hřbitova značně zchátrala. Nákladem přesahujícím milion korun byla v letošním roce nahrazena novou zídkou z šedých betonových tvárnic. Nově byly zhotoveny i obě hřbitovní brány. Dokumentují nejen současnou úroveň řemeslné práce, ale i péči místních autorit o tato místa.

Dříve bylo území hřbitova v pozemkové knize připsáno římsko-katolické farnosti. Po únoru 1948 bylo vlastnictví hřbitova převedeno na stát. Po roce 1989 se hřbitov stal majetkem obce.

O hřbitově se říká, že je to nejkulturnější místo v obci. Vzdává se tam stejná úcta všem. I těm, kterým se jí za života nedostalo.

J. P.

V Brně 31. prosince 2013

Použité prameny:

Domácí protokol farního úřadu	1758 - 1950
Státní oblastní archiv ve Slavkově u Brna:	
Pamětní kniha národní školy v Nevojicích	1887 - 1937
Pamětní kniha obce Nevojic	1817 - 1921

K 660. výročí první písemné zmínky o Nevojicích
1353 - 2013